

Uchwała z dnia 25 czerwca 2003 r., III CZP 28/03

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Marian Kocon

Sędzia SN Tadeusz Żyźnowski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Kazimierza D. przeciwko Marii B.-D. o separację, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 25 czerwca 2003 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie postanowieniem z dnia 10 stycznia 2003 r.:

"Jaką datę należy uznać za datę uiszczenia opłaty sądowej od apelacji przez stronę zamieszkałą za granicą, gdy rachunek bankowy sądu został uznany kwotą tej opłaty w realizacji polecenia przelewu transgranicznego z rachunku bankowego strony w banku zagranicznym na podstawie przelewu z rachunku bankowego banku polskiego, będącego bankiem – korespondentem banku zagranicznego?"

podjął uchwałę:

Data uiszczenia opłaty sądowej w drodze przelewu bankowego dokonanego w banku zagranicznym – w sytuacji, w której rachunek bankowy właściwego sądu został uznany kwotą tej opłaty przez bank krajowy, będący bankiem korespondentem banku zagranicznego – jest data otrzymania przez bank krajowy polecenia rozliczeniowego, przekazanego przez bank zagraniczny celem realizacji polecenia przelewu.

Uzasadnienie

Powód Kazimierz D., dochodzący orzeczenia separacji z żoną, pozwaną Marią B.-D., jest obywatelem polskim, mieszkającym na stałe w Republice

Federalnej Niemiec, korzystającym w procesie z pomocy ustanowionego pełnomocnika adwokata.

W dniu 22 maja 2002 r. Sąd Okręgowy w Warszawie wezwał pełnomocnika powoda o uiszczenie w terminie siedmiu dni wpisu od apelacji pod rygorem jej odrzucenia; zarządzenie w tym przedmiocie zostało doręczone w dniu 24 maja 2002 r.

Powód uiszczył należny wpis przelewem, składając polecenie przelewu w niemieckim banku pocztowym w S. (*Deutsche Postbank*) dniu 29 maja 2002 r., wskazując termin wykonania do dnia 31 maja 2002 r. oraz numer rachunku bankowego Sądu Okręgowego w Warszawie, prowadzonego w Narodowym Banku Polskim. Kwota objęta zleceniem przelewu została przekazana w dniu 3 czerwca 2002 r. do banku „korespondenta” w Polsce, tj. do Banku Gospodarki Żywnościowej w Warszawie, który w dniu 5 czerwca 2002 r. – w drodze rozrachunku – uznał rachunek bankowy Sądu Okręgowego.

W dniu 30 lipca 2002 r. Sąd Okręgowy w Warszawie przedstawił sprawę – z apelacją powoda od swego wyroku z dnia 11 października 2002 r. – do rozpoznania przez Sąd Apelacyjny w Warszawie.

Przy rozpatrywaniu tej apelacji, a ściślej – na etapie badania jej dopuszczalności, Sąd Apelacyjny, działając na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne przytoczone na wstępie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie, jakkolwiek sformułowane w sposób odbiegający od przyjętych w judykaturze Sądu Najwyższego standardów (por. np. postanowienie z dnia 13 kwietnia 2000 r., III CZP 2/00, OSNC 2000, nr 11, poz. 200), nosi w sobie poważne wątpliwości prawne, wynikające zarówno z niedostatku obowiązujących unormowań, jak i z precedensowego charakteru okoliczności, w których powstało.

Na wstępie należy przypomnieć, że uiszczanie opłat sądowych w drodze wpłaty dokonywanej na rachunek bankowy właściwego sądu stanowiło poważny problem już do chwili wejścia w życie z dniem 1 stycznia 1933 r. kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., gdyż towarzyszące kodeksowi rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 27 października 1932 r. – Przepisy o kosztach sądowych (Dz.U. Nr 93, poz. 805) oraz z dnia 24 października 1934 r. – Przepisy o kosztach

sądowych (Dz.U. Nr 93, poz. 837) nie normowały tej kwestii. Także odpowiednie przepisy wykonawcze – rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 marca 1932 r. w sprawie opłat i kosztów sądowych w postępowaniu cywilnym (Dz.U. Nr 27, poz. 269) oraz z dnia 17 grudnia 1934 r. w sprawie uiszczania opłat sądowych (Dz.U. Nr 109, poz. 971) – nie przewidywały uregulowań dotyczących uiszczania opłat sądowych bezpośrednio na rachunek właściwego sądu. Ustawodawca przedwojenny nie powielił unormowania obowiązującego na Ziemiach Zachodnich, zawartego w art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 18 marca 1932 r. o kosztach sądowych na obszarze sądów apelacyjnych poznańskiego i toruńskiego i sądu okręgowego katowickiego (Dz.U. Nr 27, poz. 252), z którego wyraźnie wynikało, że termin do uiszczenia opłaty uważa się za dochowany, jeżeli przed jego upływem opłatę nadano na pocztę lub wpłacono na konto danego sądu przez Poczтовую Kasę Oszczędności. Na tle tego przepisu Sąd Najwyższy wyraził wówczas pogląd, że uiszczenie opłat sądowych w formie przelewu z jednego konta P.K.O. na konto sądu w tejże P.K.O. należy traktować na równi z wpłatą, oczywiście pod warunkiem, że przelewu rzeczywiście dokonano (orzeczenie z dnia 5 października 1934 r., C.III. Z 354/34, Zb. Urz. 1935, poz. 144).

Po zakończeniu II wojny światowej nie doszło do istotnych zmian, albowiem ani przepisy o kosztach sądowych z dnia 17 kwietnia 1945 r. (Dz.U. Nr 15, poz. 89 ze zm.), ani dekret z dnia 6 grudnia 1946 r. – Przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 70, poz. 382 ze zm.), ani ustawa z dnia 30 grudnia 1950 r. – Przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 1961 r. Nr 10, poz. 57 ze zm.) nie przewidywały możliwości uiszczenia opłaty sądowej na rachunek bankowy sądu w drodze wpłaty gotówkowej lub bezgotówkowej. To samo dotyczyło rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 stycznia 1947 r. w sprawie uiszczania opłat sądowych (Dz.U. Nr 5, poz. 29) i z dnia 14 sierpnia 1952 r. w sprawie uiszczania opłat sądowych (Dz.U. Nr 38, poz. 264 ze zm.).

Także obecnie brak szczegółowych regulacji, gdyż art. 15 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88 ze zm. – dalej: "u.k.s.c.") stwierdza jedynie, że opłatę sądową należy uiścić przy wniesieniu do sądu pisma podlegającego opłacie, natomiast z § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 1981 r. w sprawie sposobu uiszczenia opłat sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 21, poz. 107)

wynika tylko, że opłaty uiszcza się znakami z napisem „opłata sądowa” albo gotówką do kas sądowych lub na rachunek bankowy dochodów właściwego sądu. Oczekiwanym uregulowań nie można znaleźć również w przepisach ustawy z dnia 29 sierpnia 1977 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.), w dalszym ciągu nie ma więc jednoznacznej wskazówki ustawowej, pozwalającej określić chwilę, w której skuteczne jest – w rozumieniu art. 16 ust. 1 u.k.s.c. – uiszczenie opłaty sądowej w formie bezgotówkowej, a w szczególności w drodze przelewu bankowego.

Oczywiście, mimo tych luk, praktyka sądowa starała się wyjść naprzeciw występującym trudnościom i potrzebom, zwłaszcza że obrót bezgotówkowy upowszechniał się. Swoisty punkt odniesienia znaleziono w art. 10 ustawy z dnia 1 lipca 1949 r. o obowiązku uczestniczenia w obrocie bezgotówkowym (Dz.U. Nr 41, poz. 294 ze zm.), który stanowił, że termin wykonania zobowiązania w obrocie bezgotówkowym uważa się za zachowany, jeżeli w ostatnim jego dniu dłużnik udzielił zlecenia dokonania przelewu bądź wręczył czek rozrachunkowy. Na tle tego unormowania Sąd Najwyższy przyjął – posługując się analogią, choć tego wyraźnie nie wysłowił – że termin uiszczenia opłaty uważa się za zachowany, jeżeli w ostatnim dniu tego terminu strona udzieli zlecenia dokonania przelewu bądź wręczy czek rozrachunkowy, jednakże taki skutek przypisać można udzielonemu zleceniu jedynie wtedy, gdy zlecenie przelewu było w dacie jego udzielenia wykonalne, a w szczególności, gdy zleceniodawca miał w tej dacie w instytucji bankowej potrzebny fundusz do rozporządzenia (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1951 r., C. 1018/51, OSN 1952, nr 3, poz. 83 oraz z dnia 31 marca 1955 r., 4 CZ 38/55, OSN 1958, nr 1, poz. 8).

Po uchyleniu ustawy z dnia 1 lipca 1949 r. i wejściu w życie ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o rozliczeniach pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej (Dz.U. Nr 44, poz. 215), która nie zawierała odpowiednika przepisu art. 10, rozwiązanie problemu skuteczności uiszczenia opłaty musiało znaleźć inne odniesienie normatywne. W orzeczeniu z dnia 5 marca 1960 r., 2 CZ 11/60 (OSPİKA 1961, nr 5, poz. 126) Sąd Najwyższy wyjaśnił więc jak poprzednio, że za datę uiszczenia opłaty sądowej w formie bezgotówkowej należy uznać dzień zlecenia dokonania przelewu, ale tym razem powołał się na art. 175 k.p.c. z 1930 r. według tekstu jednolitego z 1950 r. (odpowiednik art. 165 § 2 k.p.c.) w związku z art. 18 ustawy z dnia 30 grudnia 1950 r. kosztach sądowych w sprawach cywilnych

(odpowiednikiem art. 28 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r.). Ten kierunek rozumowania, mający swój początek jeszcze w orzeczeniach z dnia 3 kwietnia 1936 r., C.II. 262/36 („Przegląd Prawa i Administracji im. E. Tilla” 1936, poz. 253) i z dnia 7 maja 1936 r., C.II. 85/36 (Zb. Urz. 1936, poz. 483), utrwalił się w wielu późniejszych orzeczeniach Sądu Najwyższego, wydanych także pod rządem kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. (por. np. postanowienie składu siedmiu sędziów z dnia 27 listopada 1961 r., 4 CR 634/61, OSNCP 1964, nr 1, poz. 5, postanowienie z dnia 27 lutego 1962 r., 3 CZ 6/62, OSPiKA 1962, nr 3, poz. 70, postanowienie z dnia 27 stycznia 1967 r., I PZ 76/68, OSNCP 1969, nr 9, poz. 167, uchwała z dnia 16 grudnia 1983 r., III PZP 47/83, OSNCP 1984, nr 7, poz. 110 oraz postanowienia z dnia 26 marca 1993 r., III ARN 42/93, OSNCP 1994, nr 1, poz. 24 oraz z dnia 15 lutego 2000 r., III CKN 1077/99, OSNC 2000, nr 9, poz. 162). Z orzeczeń tych, opartych na odpowiednim bądź analogicznym stosowaniu art. 165 § 2 k.p.c. w związku z art. 28 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, wynika, że dla dochowania terminu do uiszczenia opłaty decydująca jest data złożenia polecenia przelewu w banku, a nie data uznania rachunku bankowego właściwego sądu.

Przechodząc do istoty rozstrzyganego zagadnienia prawnego, trzeba zaznaczyć, że w dotychczasowej judykaturze nie był podejmowany problem skuteczności (terminowości) uiszczenia opłaty w banku zagranicznym, a także wskazać na dodatkową komplikację, wynikającą z faktu, iż w przekazaniu opłaty sądowej między bankiem zagranicznym, w którym złożono zlecenie przelewu, a bankiem krajowym, w którym urządzono konto sądu, pośredniczył inny bank krajowy, tzw. bank korespondent. Konieczne jest także zastrzeżenie, że pojęcia „bank krajowy” i „bank zagraniczny” trzeba de lege lata rozumieć zgodnie z ich znaczeniem przyjętym w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, a więc w brzmieniu obowiązującym do czasu uzyskania przez Rzeczpospolitą Polską członkostwa w Unii Europejskiej (por. art. 8 pkt 3 ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, Dz.U. Nr 111, poz. 1195). Zgodnie z art. 4 pkt 1 i 2 Prawa bankowego, „bank krajowy” to bank mający siedzibę na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast „bank zagraniczny” to bank mający siedzibę za granicą.

Mimo przedstawionych komplikacji i zastrzeżeń, poparte ugruntowanym orzecznictwem stanowisko, nakazujące stosowanie art. 165 § 2 k.p.c. w związku z

art. 28 u.k.s.c. do przypadków uiszczania opłat sądowych za pośrednictwem banku, odnosi się w pełni także do okoliczności sprawy, w której powstało rozstrzygane zagadnienie prawne. Należy jednak dostrzec, że w art. 165 § 2 użyto jednoznacznej formuły „polski urząd pocztowy”, a zatem złożenie pisma procesowego tylko w takim urzędzie jest równoznaczne z wniesieniem go do sądu (por. także np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1975 r., II CZ 13/75, OSPiKA 1975, nr 10, poz. 216, z dnia 12 maja 1978 r., IV CR 130/78, OSPiKA 1979, nr 4, poz. 76, z dnia 11 grudnia 1998 r., II CZ 137/98 i z dnia 22 listopada 1999 r., I CKN 672/99, nie publikowane). Oznacza to, że w wypadku wnoszenia opłaty sądowej, skutek przewidziany w art. 165 § 2 k.p.c. następuje tylko wówczas, gdy polecenie przelewu opłaty złożono (oddano) w banku polskim, a więc w „banku krajowym” w rozumieniu Prawa bankowego. Identyczna teza została wyrażona implicite już w uzasadnieniu powoływanej uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 1983 r., III PZP 47/83.

Sugerowane przez Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu rozstrzyganego zagadnienia prawnego koncesje na rzecz złożenia polecenia przelewu w banku zagranicznym nie mogą być uczynione co najmniej z kilku ważnych powodów. Przede wszystkim nie może schodzić z pola widzenia fakt, że art. 165 § 2 k.p.c. ma charakter wyjątkowy, toteż rozszerzanie go w drodze wykładni jest niedopuszczalne. Nie można także zapominać, że zwężenie hipotezy omawianego przepisu tylko do instytucji „polskich” – istniejące już w kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. – miało na celu sformalizowanie, a w efekcie utrzymanie sprawności toczącego się procesu oraz ochronę występujących w nim osób, a także zapewnienie sądowi możliwie najszerszej kontroli prawidłowości zachowania terminu. W stosunku do instytucji i osób zagranicznych, wielokrotnie o statusie daleko odbiegającym od statusu polskich urzędów pocztowych i pozostających poza kontrolą, osiągnięcie tych celów byłoby niemożliwe. To samo, nawet w większym stopniu, dotyczy instytucji i osób zajmujących się działalnością polegającą na transferze pieniędzy (banki, parabanki, pośrednicy, instytucje doręczeniowe). W końcu, przeciwko sugerowanej koncesji przemawia postulat stawiania równych wymagań podejmowanym czynnościom procesowym. Nie do przyjęcia jest teza, w myśl której samo pismo procesowe może być oddane – ze skutkiem zachowania terminu – tylko w polskim urzędzie pocztowym, a więc z

wyłączeniem pośredników zagranicznych (art. 165 § 2 k.p.c.), natomiast uiszczenie opłaty od tego pisma dozwolone bez tego ograniczenia.

Oczywiście, omawiane unormowanie sprawia pewne utrudnienia dla stron, ustawodawca złagodził je jednak znacznie, wprowadzając przepis art. 16 ust. 2 u.k.s.c., zgodnie z którym, termin do uiszczenia opłaty, wyznaczony stronie mieszkającej lub mającej siedzibę za granicą, nie mającej w kraju przedstawiciela, nie może być krótszy niż dwa miesiące. Wyjątek ten, co zrozumiale, nie dotyczy sytuacji, w których strona ma przedstawiciela (pełnomocnika) w kraju, mogącego uiszczyć opłatę w wybrany przez siebie sposób, bez żadnych trudności, w terminie określonym w art. 16 ust. 1 u.k.s.c.

W tym stanie rzeczy należy uznać, że złożenie polecenia przelewu kwoty pieniężnej tytułem opłaty sądowej w banku zagranicznym nie jest równoznaczne z uiszczeniem jej w sądzie (na rachunek bankowy dochodów sądu); w takiej sytuacji decydująca jest chwila uznania rachunku bankowego sądu.

Zważywszy jednak na fakt, że w rozpoznawanej sprawie bank zagraniczny realizował dokonane przez stronę zlecenie przelewu za pośrednictwem banku krajowego (banku korespondenta), a więc w drodze polecenia rozliczeniowego (współcześnie banki wykorzystują w tym celu tzw. komunikat SWIFT, przekazywany elektronicznie), należy uznać, że datą uiszczenia opłaty jest data otrzymania tego polecenia przez bank krajowy. Wniosek ten znajduje dodatkowe wsparcie w cytowanym postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 1978 r., IV CR 130/78, w którym na gruncie art. 165 § 2 k.p.c. przyjęto, że datą wniesienia pisma nadanego w zagranicznym urzędzie pocztowym jest data przekazania przez ten urząd przesyłki listowej polskiemu urzędowi pocztowemu.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie, pamiętając, że w istotnym stopniu utraci ona aktualność z dniem uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej. Przede wszystkim, z tym dniem wejdą w życie niektóre przepisy ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, nowelizujące Prawo bankowe m.in. przez odmienne określenie pojęcia „banku zagranicznego”. Zgodnie z art. 4 pkt 2 Prawa bankowego w nowym brzmieniu, „bankiem zagranicznym” będzie bank mający siedzibę za granicą Polski, na terytorium państwa nie będącego członkiem Unii Europejskiej, co oznacza, że bank mający siedzibę w którymkolwiek państwie Unii nie będzie już „bankiem zagranicznym”, lecz „instytucją kredytową”. Poza tym w

sposób szczególny zostanie uregulowany przelew transgraniczny w stosunkach z państwami członkowskimi Unii oraz Lichtensteinem, Islandią i Norwegią. Zmiany normatywne, które nastąpią z dniem 1 maja 2004 r., nie tylko znacznie ograniczą oddziaływanie podjętej uchwały, ale także spowodują, że niezbędne stanie się wyraźne, jednoznaczne i nowoczesne ustawowe unormowanie skutków procesowych uiszczania opłat sądowych, dokonywanych przelewem zlecanym poza granicami kraju.